

NELJAS PÜHAPÄEV PÄRAST NELIPÜHA AD 2021

Mt 9:9–13 (Ho 14:2–9; Ef 2:1–10)

9 Ja sealt¹ edasi minnes nägi Jeesus meest, Matteus nimi, tollihoone juures istuvat, ja ütles talle: «Järgne mulle!» Ja Matteus tõusis ning järgnes Talle.

10 Ja kui Jeesus istus lauas tema kodus, vaata, palju tõlnereid ja muid patuseid tuli ning istus koos Jeesuse ja Ta jüngritega.

11 Ja seda nähes ütlesid variserid Tema jüngritele: «Miks teie õpetaja sööb koos tõlnerite ja patustega?»

12 Aga seda kuuldes vastas Jeesus: «Ei vaja arsti terved, vaid haiged.

13 Aga minge ning õppige, mis see on: Ma ei taha ohvrit, vaid halastust! Jah, ma ei ole tulnud kutsuma õigeid, vaid patuseid!»

Sissejuhatus

Esimese evangeeliumi autoriks on kiriku pärimuse järgi Alfeuse poeg Matteus, kelle Jeesus kutsus apostlite hulka Kapernaumas, kus ta pidas tõlneriametit (Mt 9:9). Pärast Jeesuse taevasseinemist tegutses Matteus esialgu Palestiinas; tema hilisema elu kohta meil kindlad teated puuduvad. Kiriku traditsioon märgib paikadena, kuhu ta oma kuulutustööga jõudis, Etioopiat, Pärsiat ja Partiat, kus ta olla ka märtrina surnud.

Vana pärimuse järgi kirjutanud Matteus oma evangeeliumi esmalt aramea keeles, hiljem olla see tõlgitud kreeka keelde. Evangeeliumi tekkeajaks peab varasem pärimus aega enne Jeruusalemma piiramist ja hävitamist aastal 70, uuemad autorid nihutavad evangeeliumi tekkeaja enamasti sellest hilisemaks (väites ühtlasi, et evangeeliumi autor on teadmata).

Üheks Matteuse evangeeliumi silmatorkavaks jooneks on Vana Testamendi prohvetikuulutuste täitumise rõhutamine. Sellest võib järeldada, et Matteusele oli oluline oma kaasmaalaste – ja usukaaslaste – veenmine selles, et Jeesus on tõesti töötatud ja oodatud Messias. Teisalt on Matteuse evangeeliumis selgelt tajutav universaalsuse-taotlus, mis kinnitab, et ligipääs Kristuses ilmunud armule on avatud kõigile rahvastele.

Viimasest tunnistab ka Jeesuse sugupuu kohe evangeeliumi alguses. Kuigi see algab sõnadega «Jeesuse Kristuse, Aabrahami poja, Taaveti poja sugupuu» (Mt 1:1), ei ole selle eesmärgiks mitte ainult kinnitada Jeesuse juriidilist põlvnemist Taaveti kuninglikust soost, vaid rõhutada, et Jeesus on «Aabrahami poeg», s.t toosama töötatud Seeme, kelle nimel «õnnistavad endid kõik maailma rahvad» (1Ms 22:28; vrd Gl 3:8).

¹ EELK Kirikukäsiraamatu Lugemiste raamatus puuduvad sõnad «Ja sealt».

Selle universaalsuse-taotlusega sobituvad suurepäraselt ka Matteuse evangeeliumi lõpusõnad: «Minule on antud kõik meelevald taevas ja maa peal. Minge siis, tehke jüngriteks kõik rahvad, ristides neid Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimesse ja õpetades neid pidama kõike, mida mina olen teil käskinud! Ja vaata, mina olen iga päev teie juures ajastu lõpuni.» (Mt 28:18–20)

Laias laastus jaguneb Matteuse evangeelium kolmeks²:

Mt 1:1–4:16	sissejuhatus ja ettevalmistus;
Mt 4:17–16:20	Jeesuse tegevus Galileas;
Mt 16:17–28:20	Jeesuse teekond Jeruusalemma, kannatused, surm, ülestõusmine ja taevasseminemine.

Matteuse jutustamislaad ei jäta muljet, nagu üritaks ta uskmatut või kõhklevat lugejat veenda, vaid pigem on tegemist selgitava ja õpetusliku tekstiga, mis on mõeldud juba olemasolevale kristlikule kogudusele, kes on juba ära tundnud või just ära tundmas oma kutsumust missiooniks kõigi rahvaste juures. Nii on, nagu öeldud, Matteuse evangeelium ühelt poolt üsna «juutlik» tekst oma rohkete Vana Testamendi tsitaatidega, teisalt aga – ka nendesamade tsitaatide valikut arvestades – avatud ka paganaille.

Suurepäraselt näitavad neid mõlemat poolt Jeesuse avaliku tegevuse alguse kohal seisvad prohvet Jesaja sõnad: «Sebulonimaa ja Naftalimaa, mere teel, sealpool Jordanit, paganate Galilea, rahvas, kes istub pimeduses, on suurt valgust näinud, ja neile, kes istuvad surma maal ja surma varjus – neile tõuseb valgus!» (Mt 4:15j; vrd Js 8:23–9:1), millele evangelist lisab: «Sellest ajast peale hakkas Jeesus kuulutama: «Parandage meelt, sest taevariik on lähedal!»» (Mt 4:17)

Keelelisi märkuseid

Ja sealt edasi minnes – καὶ παρὰ γων... ἐκεῖθεν – täpsem oleks tõlkida (nagu 1968. aasta piiblitõlkes): «Ja sealt mööda minnes».

Nägi – εἶδεν – sõna ὁράω tähendab «nägema», «märkama», «tähele panema».

Jeesus – ὁ Ἰησοῦς – nimi Ἰησοῦς tuleneb heebrea nimest יהושע ja tähendab «JHWH on pääste», «JHWH päästab».

Meest – ἀνθρώπων – «inimest».

² Üks huvitav võimalus Matteuse evangeeliumi algusosa ülesehituse vaatlemisel on selle võrdlemine viie Moosese raamatuga: Mt 1 – alguslood (1Ms); Mt 2 – pagendus Egiptuses ja naasmine (2Ms); Mt 3 – Seadus (3Ms; vrd Mt 3:15); Mt 4 – kõrbes (4Ms); Mt 5–7 – Uus Seadus (5Ms).

Matteus³ – Μαθθαῖον – nimi Μαθθαῖος on lühivorm nimest Ματθαίας – הַיְהוּדָי – «JHWH and», «JHWH kingitus», «tasu JHWH-It».

Tollihoone juures – ἐπὶ τὸ τελώνιον – sõna τελώνιον – «toll», «tollimaks», «tollipaik», «tollihoone» – on huvitav etümoloogia: see tuleneb sõnast τέλος – «lõpp», «lõppeesmärk», ka «otstarve» ning «see, mis tuleb teha/saavutada».

Ütles – λέγει – «ütleb».

Järgne – ἀκολουθεί – sõna ἀκολουθέω tähendab «[kellegi] järel käima», «[kedagi] saatma», «[kellegi] järgijaks saama/hakkama».

Ja Matteus tõusis ning järgnes Talle – καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ – sõnasõnalt: «ja üles tõustes [ta] järgnes Talle».⁴

Tema kodus – ἐν τῇ οἰκίᾳ – originaalis puudub siin asesõna «tema», niisiis sõnasõnalt: «kojas/majas/kodus».⁵

Tõlnereid – τελῶναι – sõna τελώνης – «tõlner», «tolliametnik», «maksukoguja» – tähenduse kohta vt ülalt sõna «tollihoone» seletust.

Patuseid – ἁμαρτωλοὶ – sõna ἁμαρτωλός – «patune», «patule andunud» – tuleneb verbist ἁμαρτάνω – «märgist mööda laskma», «eksima», «patustama».

Istus koos – συνανέκειντο – sõna συνανέκειμαι tähendab õigupoolest «ühes einestama/sööma», ka «ühes pidutsema».

³ Markus ja Luukas kasutavad nime Leevi (Mk 2:14; Lk 5:27). Püha Hieronymus selgitab seda näilist vastuolu nõnda: «Teised evangelistid mainivad Matteust Leevina (selle nime all oli ta tuntud tõlnerina), vältides nii selle nime kasutamist, mille all ta oli üldiselt tuntud apostlina, ilmselt lugupidamisest ja austusest tema vastu. Aga omaenda evangeeliumis ta nimetab ennast otsekohevalt tõlner Matteuseks, vastavalt Saalomoni nõuandele: «Oma riiuasjas on esimesel õigus (iseennast süüdistada)», ja teises kohas: «Tunnista oma üleastumised, siis saad õigeks», näidates sel viisil paremini kui ükski teine oma lugejatele, et keegi ei pea jääma ilma päästelootusest, kuna ta ise muudeti sellisel ootamatul viisil tõlnerist apostliks.» (Lib 1. Comm. in Matt. cap. 9)

⁴ Taoline tõlge annab ehk paremini edasi toimunu silmapilksust.

⁵ See on andnud mitmetele kommentaatoritele, sh Elmar Salumaale, põhjuse kahelda, kas söömaaeg ikka toimus Matteuse kodus (E. Salumaa, Matteuse rõõmusõnum. Tallinn 2001. Lk 270j). Salumaa arvates on Mt 9:10–13 puhul tegemist täiesti eraldiseisva looga, mida on aja jooksul hakatud seostama Matteuse kutsumisega. Muuhulgas põhjendab ta seda Mt 9:10 (viimastes eestikeelsetes tõlgetes puuduva) algusega: καὶ ἐγένετο – «ja sündis», mis juhatavat sisse eelnevaga mitte seotud lõigu. Käesoleva tekstikäsitluse autor Salumaaga siinkohal ei nõustu.

Jüngritega – τοῖς μαθηταῖς – sõna μαθητής – «jünger», «õpilane» – tuleneb verbist μανθάνω – «õppima», «teadmisi omandama», ka «[tundma] õppima», «mõista/arusaada püüdma».

Variserid – οἱ Φαρισαῖοι – sõna Φαρισαῖος tuleneb heebrea verbist פָּרַשׁ – «eraldama», «eristama».

Terved – οἱ ἰσχύοντες – sõnasõnalt: «tugevad».

Haiged – οἱ κακῶς ἔχοντες – sõnasõnalt: «[need, kellel] on midagi pahasti», «[need, kellel] on midagi viga», «[need, kellel] on halvas seisus», «[need, kellel] on häda»; võiks ehk – vastandina «tugevatele» – tõlkida ka: «armetud», «viletsad».⁶

Ohvrit – θυσίαν – sõna θυσία – «ohver» – tuleneb verbistθύω – «tapma», «ohverdama».

Halastust – ἔλεος – sõna ἔλεος – «halastus» – võib olla etümoloogiliselt seotud sõnaga ἔλαιον – «õli», «võideõli» –, viidates nõnda näiteks haavade õliga leevendamisele (vrd Lk 10:34).⁷

Sisuline analüüs

Tõlner Matteuse kutsumise kirjeldusele eelneb õige mitu tervendamise- ja puhastamislugu: pidalitõbise puhastamine pärast Mäejutluse mäelt allatulemist (Mt 8:1–4), väeülema sulase ja paljude teiste tervendamine Kapernaumas (Mt 8:5–17), kurjade vaimude väljaajamine gadaralaste maal (Mt 8:28–34) ning halvatu tervestegemine taas Kapernaumas (Mt 9:1–8).

Õige pea pärast Matteuse kutsumist tuleb juttu Jairuse tütre ja veritõbise naise tervendamisest (Mt 9:18–26), kahe pimedana nägijaks tegemisest (Mt 9:27–31) ja kurjast vaimust vaevatud tumma vabaks päästmisest (Mt 9:32–34).

Lisaks raamistavad Matteuse kutsumise lugu Jeesuse nõudlikud sõnad neile, kes tahavad Talle järgneda (Mt 8:18–22), ning kaheteistkümne apostli valimine ja neile ülesannete andmine (Mt 10:1–15). Seega võime nii Matteuse kui teiste jüngrite kutsumist vaadelda samuti teatavas mõttes tervendamise- ja puhastamisloona, seda enam, et Jeesus ise kasutab siin kõnekäändu haigetest ehk viletsatest, kes – mitte nagu terved ehk tugevad – arsti vajavad. Pealegi ei pruukinud suhtumine tõlneritesse erineda

⁶ 1989. aasta Uus Testament pakub kogu lause ühe tõlkevariandina: «Ei vaja arsti jõulised, vaid kes ennast halvasti tunnevad.»

⁷ Niisiis võiks parafrasida: «Ma ei taha mitte uusi surmahaavu lüüa, vaid olemasolevaid parandada.»

kuigi palju sellest, millise pilguga vaadati pidalitõbiste peale – seda enam, et viimased ei olnud erinevalt esimestest oma kahetsusväärset olukorda ise valinud.

Tõlnerite ehk maksukogujate (τελώνης) näol oli valdava arusaama kohaselt tegemist mitte otseselt riigiametnikega, vaid pigem «alltöövõtjatega», kes osalesid võimude poolt välja kuulutatud enampakumisel: kes maksis suurema summa, said teatud piirkonnas kaudsete maksude kogumise õiguse, mida tihtipeale omakasu huvides kuritarvitati ja mis tõi kaasa laialt levinud põlguse tõlnerite kui vaata et avalike patuste suhtes.

Kui Juudamaal ja Samaarias nähti tõlnerites tõenäoliselt ka isamaa ja oma rahva (võib-olla ka religiooni) reetureid, kes olid läinud koostööle võõrvõimudega, s.t rooma okupantidega, siis Galileas ei pruukinud sel elukutsel Jeesuse ajal taolist kõrvaltähendust olla, kuna formaalselt ei kuulunud Galileas kaudsete maksude kogumise õigus mitte Roomale, vaid kohalikule asevalitsejale, kelleks aastail 4 eKr – 39 pKr oli nelivürst Herodes Antipas.

Ei ole teada, kas Matteus oli iseseisev «alltöövõtja» või töötas mõne suurema ettevõtja heaks – viimastest mainib Uus Testament Sakkeust, kasutades tema kohta sõna ἀρχιτελώνης – «ülemtõlner», «tõlnerite ülem» (Lk 19:2).

Matteuse kutsumine on äärmiselt sarnane esimeste apostlite kutsumisele: Jeesus on kuhugi minemas või, täpsemalt väljendudes, kuskilt mööda minemas, Ta näeb või märkab (või vaatleb) kedagi, ütleb tallele paar sõna ning too tõuseb sõnagi lausumata ja järgneb silmapilkselt Jeesusele. Kuigi kutsumislugudes ei nimetata – erinevalt tervendamislugudest – Jeesuse erilist meelevaldat, on see siiski selgelt tajutatav. Ja kui Jeesus veidi hiljem ütleb, et Ta ei ole tulnud kutsuma mitte õigeid, vaid patuseid, siis näeme, et Tema kutsel ei ole mitte ainult vägi patuseid [nende langusest] üles tõsta, vaid patustest õiged teha.⁸

Variserid on esmapilgul õigusega pahased või vähemalt jahmunud, sest «õnnis on mees⁹, kes ei käi õelate nõu järgi ega seisa patuste tee peal ega istu pilkajate killas» (Ps 1:1). Eriti lauaosadus väljendab ühtekuuluvust – või vähemalt lauakaaslasest lugupidamist ja tema eluviisi aktsepteerimist.¹⁰ Seepärast pole sugugi tähtsusetu, et tõlneri – nagu nimetatud, tõenäoliselt üsnagi põlatud ja patuseks peetud tegelase – kutsumisele järgneb pidusöömaaeg. Ning et sellele pidusöömaajale voorib kokku terve hulk teisigi tõlnereid ja muid patuseid.

⁸ Või – too Lutheri kuulus *simul justus et peccator* – «ühtaegu õiged ja patused» teha.

⁹ Justnimelt «Õnnis on mees» – אִישׁ יָשָׁר הָאֵלֹהִים –, mitte «Õnnis on inimene», nagu kahjuks kõigis eestikeelsetes piiblitõlgetes, mis ei näi olevat teadlikud vanakiriklikust tavast mõtestada nii selle psalmi algust kui kogu Psaltrit kristoloogiliselt.

¹⁰ Kui tähtis see oli esimeste kristlastegi jaoks, võime näha Gl 2:11j.

Keda Matteus nende «muude patuste» all silmas peab, on raske ütelda. Tõenäoliselt ei ole, nagu vahel arvatakse, tegemist üldnimetusega, millega võiks tähistada kõiki, kes ei olnud variserid (on väheusutav, et isegi variserid ise oleksid teistesse inimestesse niivõrd äärmuslikul viisil suhtunud). Küllap siin pole tegemist ka mingi kindlalt piiritletava rahvarühmitusega (nagu noodsamad tõlnerid või näiteks inimesed, kes olid läinud koostööle okupatsioonivõimuga).

Arvatavasti on need lihtsalt n-ö avalikud patused, s.t inimesed, kelle kohta oli üleüldiselt teada, et neil on probleeme oma elu Jumala Seadusega vastavuses hoidmisega või taas vastavusse seadmisega. Laiemalt üldistades võiksime ütelda, et tegemist oli kõigi nendega, kes teadvustasid endale, et nad on patused – sest viimselt on ju nii, et «kõik on pattu teinud ja ilma jäänud Jumala kirkusest» (Rm 3:23).

Just siin tuleb esile Jeesuse lauaosaduse tõeline sisu ja tähendus: meil ei ole tegemist mitte ainult tänusöömaajaga ühe (või mõne) patust pöördunu pärast, vaid kõigile neile, kes Jeesuse kutset kuulevad ja kuulda võtavad, avatud paranemis- ja pääsemisvõimalusega. Esimese asjana väärrib siin märkimist – ja just seetõttu on oluline käsitleda Mt 9:9 ja Mt 9:10–13 ühe tervikuna –, et Jeesus, kui Ta on Matteuse ennast järgima kutsunud, ei sea talle mingeid lisatingimusi ega määra mingit prooviaega. Ta on koputanud, Talle on avatud ning Ta läheb sisse ja nad söövad üheskoos õhtust (vrd Ilm 3:20).

Ainus tingimus, mille Jeesus patustele seab, on seesama kutse: kes seda kuuleb ja kuulda võtab, sellele on, nagu öeldud, tee valla, ning kes Tema juurde tuleb, seda Ta ei aja välja (vrd Jh 6:37). Muidugi ei kutsu Jeesus patuseid selleks, et nad patusteks jääksidki. Ta ei öelnud ju Matteusele, et too jätkaks nagu seni, vaid kutsus Matteust enda järele. Kahtlemata on samamoodi ka teiste patustega. Nagu Jeesus tegi puhtaks pidalitõbised ja nägijaks pimedad, tervendas halvatud ja päästis valla kurjadest vaimudest vaevatud, nii kutsus Ta ka patuseid selleks, et nad päästa, vabastada, puhastada ja tervendada. Haiged ei vaja arsti mitte ainult selleks, et too neile diagnoosi paneks, vaid et ta nad terveks teeks.

Haigete ja tervete asemel lubab originaaltekst meil kõnelda ka tugevatest ja viletsatest või armetutest. See lisab teatava tähendusvarjundi, eriti kui peame silmas, et patustele ehk haigetele või viletsatele vastanduvad siin ennast ise arvatavasti õigeks, terveks ja tugevaks pidavad variserid, kes, tegelikult samuti abi vajades, jätavad end sellest ilma, kuna arvavad ise hakkama saavat.

Kui Jeesus ütleb, et Ta ei ole tulnud kutsuma õigeid, vaid patuseid, siis ei välista Ta mitte kedagi, kuna «ei ole õiget, ei ühtainsatki» (Rm 3:10). Jeesuse kutse on mõeldud kõigile. Seepärast ei tule ka Jeesuse poolt kasutatud prohvet Hoosea tsitaati «Minge

ning õppige, mis see on: Ma ei taha ohvrit, vaid halastust!»¹¹ mõista mitte niivõrd hurjutamisena kuivõrd vähemalt teatavat lootust sisaldava ja sisendava juhtnõrina: «Minge – sest te kavatsete ju ära minna – ja õppige; ning kui olete õppinud ja aru saanud, siis tulge tagasi – sest ka teie vajate halastust ja mu kutse on mõeldud ka teile!»

Jutluseks

Neljanda nelipühale järgneva pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Kadunud ja jälle leitud». EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava kohaselt on kolmanda lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (Ho 14:2–9) kutse Iisraelile pöörduda tagasi Issanda, oma Jumala juurde, pidades meeles, et ollakse komistanud ja hukkumas omaenda süü tõttu. Jumal töötab oma rahva päästa ja parandada, kinnitades: «Ma olen Iisraelile nagu kaste: tema õitseb nagu lilleke ja juurdub otsekui Liibanon.»

Kolmanda lugemisaasta Epistlik (Ef 2:1–10) on apostel Pauluse manitsussõnad Efesose kristlastele, kes kunagi varem olid olnud «surnud oma üleastumistes ja pattudes», ent nüüd, päästetuna Jumala halastuse ja Kristuse armastuse läbi on koos Temaga üles äratatud ja taevasesse olukorda elama asetatud ega tohi unustada, et nad on «Kristuses Jeesuses loodud heade tegude tegemiseks».

Niisiis kuulutavad kõik kolm pühakirjalugemist lootuse ja uue alguse sõnumit, kinnitades Jumala halastuse külluslikkust ning pannes südamele – eriti Vana Testamendi lugemine ja Epistel –, et Jumala poolt kingitud andeksandmine ja uue alguse võimalus peavad saama tegelikkuseks päästetute uue elu kaudu.

Tegelikult tuleb see väga selgelt esile ka Evangeeliumis. Jeesus mitte ainult ei andesta Matteusele ja teistele patustele nende senist ülekohtust elu, vaid kutsub nad seda selja taha jätma, sellest ära pöörduma ning Talle järgnema. Jeesus on arst, kes on tulnud haigeid terveks tegema. Jah, ta ei ole tulnud kutsuma õigeid, vaid patuseid, aga esiteks on see kutse mõeldud kõigile, sest kõik on pattu teinud, ja teiseks tähendab sellele kutsele järgnemine ka, et kutsutud patune laseb end kutsujal õigeks teha.

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jeesus on tulnud, et kutsuda patuseid. Kõiki patuseid – sest «kõik on pattu teinud ja ilma jäänud Jumala kirkusest» (Rm 3:23) –, et nad võiksid õigeks saada. Jeesus mitte lihtsalt ei kuuluta patuseid õigeks – neid jätkuvalt nende kahetsusväärseesse olukorda jättes –, vaid Ta kutsub nad nende ülekohtust ära, nagu ta kutsus Matteuse ära tollihoone juurest. Ta on arst, kes pole tulnud mitte ainult haigust diagnoosima

¹¹ Mt 9:13; vrd Ho 6:6 – millegipärast ei järgi viimased eestikeelsed piiblitõlked siin traditsioonilist tõlkimisviisi, millega on kooskõlas nii Septuaginta kui Jeesuse sõnad.

(rääkimata sellest, et Ta oleks tulnud teesklema, nagu haigus ei olekski haigus), vaid haigeid tõeliselt terveks tegema.

2. Jeesuse kutse on mõeldud kõigile – aga nagu Matteuse lugu ja paljude teiste lood ilmekalt näitavad, on see ka midagi väga isiklikku. Jumalat ei huvita mitte üleüldiselt ega umbisikulikult «kõik patused», vaid iga inimene isiklikult. Igaüht meist tunneb Ta nimepidi, meie igäühe elu ja olukord on Talle teada, ning absoluutselt igäühele on Jumalal olemas ka ravi ja lahendus. Peaasi, et me Tema kutset kuuleksime ja kuulda võtaksime.
3. Jumal ravib meid oma halastusega, mida Ta valab meie peale nagu halastaja samaarlane valas õli vaeseomaks pekstu haavadele (vt keelelist märkust sõna «halastus» kohta). Patu palk on surm, aga Jumal ei taha mitte patuse surma, vaid et ta pöörduks ja elaks: «Ma ei taha ohvrit vaid halastust!» Igaüks meist peaks seda õppima nii selleks, et vastavalt suhtuda neisse meie ümber, keda kipume variserlikult (erinevalt endast) patusteks pidama, aga samuti selleks, et ise oma pattu ära tundes mitte kunagi lootust kaotada.